

הַלְכוּת פְּרָכוֹת סִימָן רְלָא

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ז]

שְׁמַתְעֵשׁ וְחִבְרוּ אֹמֵר לוֹ יְאֻסְתָּא¹⁴, יֵאמֵר לוֹ בְּרוּךְ תְּהִיָּה¹⁴,
יְאֻחַר-כֶּף יֵאמֵר: לִישׁוּעָתְךָ קִיִּיתִי¹⁵.

13) ואם הוא בשעת סעודה, כתב השו"ע לעיל (סי' קע ס"א) שאסור לומר אסותא, משום סנדה, ודוקא בשעת אכילה ממש, אבל בין תבשיל לתבשיל, כתב המשנ"ב שם (ס"ק א) שמותר, וכן לומר אסותא בבית המדרש כתב השו"ע (יר"ד סי' רמו סי"ז) שאסור, משום ביטול תורה, ובש"ך שם (ס"ק טז) כתב בשם הפרישה, שאפשר שזהו דוקא בימיהם שלא היו משיחים בבית המדרש כלל, אבל עכשיו שבלאו הכי אין נוהרים בזה, מותר לומר כן, אכן הט"ז שם (ס"ק ו) כתב שאין להקל בזה.

14) וטעם הדבר, כתב המג"א (ס"ק ו) משום שהמתפלל על חברו הוא נענה תחילה.

15) וטעם הדבר כתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"ג סי' תפח) בשם ספר יד השליה (בראשית עמ' לח), שמתפלל, כשם שהושעתני עכשיו, כן אני מקוה שתושיעני, הוא כעין ברכת הגומל שאמרים "מי שגמלך וכו' הוא יגמלך וכו'".

סימן רלא

שָׁפֵל בְּנִנּוּתָיו יְהִי לְשֵׁם שְׁמַיִם

[משנ"ב ס"ק א]

עֵינֵי לְעִיל בְּסִימָן ד' קְעִיף טז וּבְמִשְׁנֵה בְּרוּךְ הַשֵּׁם¹.

1) שם כתב השו"ע שדוד היה נוהר שלא לישון שיתין נשמין כדי שלא לטעום טעם מיתה, וכתב הרמ"א שם שמשמע בגמ' שדוקא ביום היה נוהר בזה. ובמשנ"ב שם (ס"ק לו) הביא שהעירו האחרונים שבגמ' אין משמעות כוונתו, ובאמת דוד היה נוהר בזה אפילו בלילה. וסיים, שעכ"פ בעל נפש יחמיר על עצמו בשינת היום, מלבד בשבת.

[משנ"ב ס"ק ב]

עַל מְנַהֲגוֹ שֶׁל עוֹלָם² וכו', מְחִזֵּר הַנְּשֻׁמוֹת לְבִנְיָ הָאֲדָם בְּבִקְרָם³.

2) משמע שאפילו אם ישן ביום זמן מרובה, אין מברך 'אלוקי נשמה', ושלא כמשמעות הלבוש (כאן) שכתב שהטעם שאין מברך 'אלוקי נשמה' ביום הוא משום שאינו ישן הרבה ואין נשמתו יוצאת.

ולענין מי שישן בלילה ושכח לברך 'אלוקי נשמה' בבוקר, שהביא לעיל (סי' נב ס"ק ט) מחלוקת אם יצא בברכת מחיה המתים שאמר בשמונה עשרה, כתב הביה"ל שם (ד"ה ומ"מ) שאם ישן אחרי כן מעט ביום, לכולי עלמא יכול לברך אח"כ 'אלוקי נשמה'.

3) ואע"ג שאת כל הברכות שנתקנו על מנהגו של עולם, כתב הרמ"א לעיל (סי' מו ס"ח) שיברך אף על פי שלא התחייב בהן, כתב המשנ"ב (שם ס"ק כד) שאת ברכת 'אלוקי נשמה' [והמעביר שינה] לא יברך אם לא ישן שיתין נשמין בלילה, אלא יראה לשמוע מאחר ויכוון לצאת.

[משנ"ב ס"ק ג]

וְכַתֵּב הַלְבוּשׁ, שְׂאִינְ נִוְהֵגִין כְּנִי⁴.

4) ובטעם הדבר כתב הלבוש, שביום אינו צריך שמירה כל כך. אמנם, לקמן (סי' רלט ס"ק ח) כתב שטוב שיאמר 'וידי נעם' ויושב בסתר' וגו'.

[משנ"ב ס"ק ד]

עֵינֵי לְעִיל בְּסִימָן ד' קְעִיף טז מֵה שְׁפָתֵינוּ בְּמִשְׁנֵה בְּרוּךְ הַשֵּׁם
הַמְחַצֵּית-הַשֶּׁקֶל⁵.

5) שם (ס"ק לו) כתב, שענין השינה ביום תלוי לפי מה שהוא אדם וכפי הצורך לעבודתו יתברך שמו. וכתב הערוך השלחן (סי"א) שכן ראינו לגדולי עולם שהיו ישנים ביום שעה או שתיים, שכך הוצרכו לפי חלישותם ולפי הנהגתם.

ולענין שיעור שיתין נשמין, כתב הביה"ל לעיל (שם ד"ה דוד) ג' דעות: [א] ג' שעות. [ב] יותר מחצי שעה. [ג] מעט יותר משלש דקות, וסיים שבעל נפש יחמיר על עצמו כפי כחו.

[משנ"ב ס"ק ה]

וְרֵאִיתִי לְאֻנְשֵׁי-מַעֲשֵׂה שְׁקָדִים אֲכִילָה הָיוּ אוֹמְרִים: הֲנֵי רוּצָה לְאָכֵל
וְלִשְׁתּוֹת כְּנִי שְׂאָהֵיָה בְּרִיא וְחָזֵק לְעִבּוֹדַת הַשֵּׁם יְתְבָרְךָ⁶.

6) ומי שאוכל בכונה זו, כתב הרמ"א לעיל (סי' קסז ס"ה) ובמשנ"ב שם (ס"ק לא) שאכילתו דומה לקרבן, ועוד כתב המשנ"ב לעיל (סי' קע ס"ק מה) בשם השלי"ה שנחשבת סעודת מצוה.

ומי שרודף אחר תאוות העולם בלא לכוון בהם כלל לכוונה טובה אלא כוונתו תמיד רק להרבות תענוגים גדולים לנפשו, כתב הביה"ל לעיל (סי' א ס"א ד"ה הוא אות ו) בשם החיט"ק, שהוא בכלל זנות שנאסרה מחמת הפסוק של 'לא תתורו אחרי עיניכם'.

[ביה"ל ד"ה 'בצל דוכן דעוה']

אוּ לְהַנּוֹת מִיַּעַץ כְּפִיו וּמִלֵּאכָה נִקְיָה כֵּל יְמֵי הַשְּׂבָע וְלְעֶסֶק בְּתוֹרָה לְבַד כֵּל יוֹם
הַשְּׂבָע⁷.

7) ומה שאמרו (אבות פ"ב מ"ב) 'כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עוון', כתב הביה"ל לעיל (סי' קנו ס"א ד"ה סופה) שזה נאמר לכלל העולם, שאין כולם יכולים לעלות למדרגה כזאת להיות עסקם רק בתורה, אבל יחידים יכולים להימצא בכל עת באופן זה, והקב"ה בוודאי ימציא להם פרנסתם, ובפרט אם יש אנשים שרוצים להחזיקם, ויששכר וובולון יוכיחו.

[ביה"ל שם]

אִי אֶפְשָׁר לָנֶה הַאִישׁ הַהֶפֶץ בְּחַיִּים לְהַתְקִים תְּלִמּוּדוֹ בִּידוֹ לְנִפְוֹת בּוֹ אֶת הַרְבִּים
כִּי אִם כְּסָפוֹךְ צְרִיכוֹ צֵל-יְדֵי-אֶחָרִים⁸.

8) ומי שמחזיק לומדי תורה, כתב בשמירת הלשון (שער התורה פ"ו) שאף על פי שהיה עם הארץ בעולם הזה, וזכה שלעתידי לבוא ידע גם הוא את התורה.

ולענין לקחת כסף מהכולל, כתב בשו"ת אגרות משה (יר"ד ח"ב סי' קטז) שבזמנינו אין שום פקפוק בזה, ואף לא ממידת חסידות, ואדרבה, עצת היצר היא שלא לקחת תמיכה מאחרים, כיון שאם לא יקח לבסוף יעזוב תלמודו לגמרי, ועוד, שאין לנו נשים צדקניות שירצו לסבול עוני ודחקות כבודורות הקודמים.

הלכות ברכות סימן רלא

קמה באר הגולה

רלא שכל פונותיו יהיו לשם שמים, ובו סעיף אחד:

א לשון הטור ב סקה
כו א טור לשם רבנו
ינה בפירוש אבות

א (א) אם אי אפשר לו ללמד בלא שנת צהרים, יישן: הגה (ב) וכשנעור משנתו אין צריך לברך 'אלהי נשמה' (ב"י). ויש אומרים שיקרא קדם שישן (א) ויהי נעים' (כל בו). ובכלל שאלא יאריך בה, שאסור לישן ביום (ד) יותר משנת הסוס שהיא שתינ נשמי. ויאה בזה המעט לא תהא כוננתו להנאת גופו אלא להחזיק גופו לעבודת השם ותפורה, וכן בכל מה שיהנה בעולם הזה לא יכון להנאתו אלא לעבודת הבורא ותפורה, כדכתוב *'בכל דרכיך דעהו', ואמרו חכמים: כל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפלו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההלכה והשיבה והקומה והתשמיש והשתיה וכל צרכי גופך, יהיו כלם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו, שאפלו היה צמא ורעב, אם אכל ושתה להנאתו אינו משבח, (ה) אלא יתפון וישתה כפי חיותו לעבד את בוראו. וכן אפלו לישב (ו) בסוד ישרים ולעמוד במקום צדיקים ולילך בעצת תמימים, אם עשה להנאת עצמו להשלים חפצו ותאותו אינו משבח, אלא אם-כן עשה לשם שמים. וכן בשכיבה, אין צריך לומר שבזמן שיכול לעסק בתורה ובמצות לא יתגרה בשנה לענג עצמו, אלא אפלו בזמן שהוא גע וצריך לישן כדי לנח מיגיעתו, אם עשה להנאת גופו אינו משבח, אלא יתפון לתת שנה לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הכריאות, שלא תשרף דעתו בתורה מחמת מיגיעת השנה. וכן בתשמיש אפלו בעונה האמורה בתורה, אם עשה להשלים תאותו או להנאת גופו הרי זה מגנה; ואפלו אם נתפון כדי שיהיו לו כנים שישמשו אותו וימלאו מקומו אינו משבח, אלא (ז) יתפון שיהיו לו כנים לעבודת בוראו, או שיתפון לקיים מצות עונה פאדם הפורע חובו. וכן בשתיה, (ח) אפלו לספור בדברי חכמה צריך שתהיה כוננתו לעבודת הבורא או לדבר המביא לעבודתו. פלו של דבר, חיב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו ולשקל כל מעשיו במאזני שכלו, וכשרואה דבר שביא לידי עבודת הבורא יתברך יעשהו ואם לאו לא יעשהו, ומי שנוהג כן עובד את (ב) בוראו תמיד:

באר היטב

(6) בוראו תמיד. עשו"ת דב"ש סימן קלח, איה דרך ושרה, אם לעסק בתורה ובתלמידים כל ימיו ויהנה מאחרים, או יהנה מיגיע כפו ועסק בתורה בשבת לכו:

באר הגולה

* 'בכל דרכיך דעהו'. כתב בתשובת דבר-שמואל סימן קלח, שאלה: אינו היא דרך ושרה שזכר לו האדם? אם לעסק בתורה ולהרבות וימלאכה נקיה כל ימי השבוע ולעסק בתורה לכו כל יום השבת? ונאין כוננתו שלא 'למד כלל כל ימי השבוע, דהא פשיטא דמחייב האדם על-כל-פנים לקבוע עתים לתורה בכל יום, כמבאר בסימן קנה ובסימן רלח וביותר-דעה סימן רמו, אלא כוננתו על יתר העת שבימים אף יתנהג. וגם שאלתו הוא דוקא אם העסק שלו הוא נקי מתעורבות גזל ורביח ואונאה, דאי לא הכי אין זה ספק כלל: אחד, דעסקים כאלו שוב אין נקרא תנה מיגיע כפו אלא מיגיעת אחרים, ועוד, דמטוב להתבטש בעולם הזה ולקבל מאה מתנות ולא לעבד פעם אחד על לאו דאורייתא של "לא תגזל". ואעתיק בקצרה עקר תשובתו לשאלו: הלא נאחה עינו הבלדל מה שכתוב בסור"יורה דעה סימן רמו, בבית-יוסף ובב"ח ובט"ז ובש"ף בשם ספר יש של שלמה, ומכלם האריך למענתו מבר" קארו בספרו פס"מ-משנה הלכות תלמוד תורה פרק ה וכו'; אף הנראה לעניות דעתי שאפלו הרמב"ם ז"ל יסיים בנדון דידן להחרי, דאין דנין אפטר משאי אפשר, וכיון שפני צורך השעה והמקום אי אפשר לזה האיש החפץ בחיים להתקיים תלמודו בידו לזכות בו את הרבים כי אם בספיק צרכי על-ידי אחרים, הרי הוא ככל המון הדגים והחכמים שהיו מקבלים שכר ומחמת הלשפה, כדגריסין בכתבות פרק שני דיני גירות, והרמב"ם ז"ל פסק כן בהלכות שקלים פרק ד וזה לשונו: מגיהי ספרים שבידו שלמים ודגים שדגים את הנזלים נוטלין שברן וכו', ואם לא הספיקו להם, אף-על-פי שלא רצו מוסיפין להם כדי צרכן, להם תשיתם וביניהם ובגייבתם; ואף יעלה על הדעת שיונה ככגון זה הרב ז"ל שיותר טוב לאדם לאחו בסבלות וחסרון התקמה כל ימיו, אשר הוא נקרא לכמה נזקין ומכשלות, תלמוד המביא לידי מעשה, ולמנע טוב מבצילי מפני היותו נהנה מאת אחיו. ועין שם עוד מה שהאריך בענין זה, ולפלא על הבאר-היטב שלא העתיק רק השאלה ולא התשובה:

משנה ברורה

שמעשש וחברו ואמר לו 'אסותא' (13), לאמר לו 'ברוך תהנה' (14), ונאחר-כך יאמר: לישועתך קריתיה (15) [נדאמרו רבותינו ז"ל, דמתחלה לא היה אדם חולה כלל, אלא היה הולך בשוק ומתעטש ומת, עד שבא יעקב אבינו ובקש רחמים על הדבר]:

א (א) אם אי אפשר לו וכו'. עין לעיל בסימן ד סעיף טז ובמשנה ברורה (שם): (ב) וכשנעור משנתו וכו'. אפשר הטעם דנתקנה ברכה זו על מנהגו של עולם, שהקדוש-ברוך הוא מחזיר הנשמות לבני האדם בבקרה: (ג) ויהי נעים. משום סגנת מזיקין, וכתב הלבוש, שאין נוהגין כן: (ד) יותר משנת הסוס וכו'. עין לעיל בסימן ד סעיף טז מה שכתבנו במשנה ברורה בשם המחצית-השקלה: (ה) אלא יתפון שיהיב וכו'. ונאיתי לאנשי-מעשה שקדם אכילה היו אומרים: הנני רוצה לאכל ולשתות כדי שאהנה בריא וחוץ לעבודת השם יתברך (ח"א): (ו) בסוד ישרים וכו' אינו משבח. ומכל מקום טוב הוא, דמתוך כך בא לשמה: (ז) יתפון שיהיו לו כנים וכו'. ועין עוד פננות אחרות בסימן רמ סעיף א, ואחר פננת הלב הן הן הדברים, ורחמנא לכא בעי: (ח) אפלו לספור בדברי חכמה. וכל-ישכן אם ספורו הוא בעניני משה ומתן, צריך שתהיה כוננתו לשם מצוה, דהנינו שיהיה לו במה להתפרנס כדי שלא יבוא לידי גזל. ואפלו אם הוא עשיר גדול שדי לו בממונו לפרנס עצמו ובגייבתו כל ימי חייו, גם-כן יציר לפעמים במה שמשפדל להרבות עסקיו דבר-מצוה, כגון שפננתו להרבות בצדקה וגמילות חסדים על-ידי-זה, או שפננתו לקח עסקים תחת רשותו כדי להמציא מלאכה לעניי ישראל שישתפרו החיות נפשם, שכל זה הוא בכלל צדקה ומעלה ממנה, כמו שכתב הרמב"ם, ומוכא ביונה-דעה סימן רנא, ועין שם שהמחזיק ביד ישראל שמוך ונותן לו מלאכה כדי שישתפר ולא יצטרך לבריות לשאל, הוא מקיים בזה המצות-עשה ד"וימטה ידו עמו והחזקת בו":